

Цифрова політична участь: концептуальні та епістемологічні проблеми дослідження

Анотація. У статті досліджуються концептуальні та епістемологічні проблеми вивчення цифрової політичної участі в сучасній політичній науці. Автор аналізує термінологічну варіативність у визначенні цифрової політичної участі, виявляючи основні суперечності між поняттями "політична" та "громадська" участь, а також семантичні відмінності між "участю" та "залученням". У дослідженні основну увагу приділено неінституційним формам цифрової політичної активності, зокрема цифровому активізму, слактивізму, кліктивізму, політичним мемам та іншим цифровим практикам. Також у статті приділено увагу гібридній політичній мобілізації, що поєднує онлайн- та офлайн-форми участі.

Дмитро Пушняк,
аспірант,
Інститут політичних і
етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України

Dmytro Pushniak,
PhD student,
Kuras Institute of Political and
Ethnic Studies of the NAS of
Ukraine

ORCID: 0009-0008-5506-8009
dmytro.pushniak@gmail.com

Автор ідентифікує ключові технологічні чинники, що створюють епістемологічні виклики для дослідження цифрової політичної участі: різноманітність механізмів функціонування цифрових платформ, алгоритмічне управління видимістю контенту та рекомендаціями, а також проблему розрізнення автентичної людської активності від бот-активності та штучно згенерованого контенту. Ці технологічні особливості ускладнюють розробку універсальних класифікацій та точне вимірювання рівня цифрової політичної участі, створюючи ризики як завищення, так і заниження показників участі.

Результати дослідження демонструють, що відсутність загальноприйнятого концептуального апарату обмежує аналітичний потенціал емпіричних досліджень та перешкоджає формуванню комплексного розуміння сучасних демократичних процесів. Автор доходить висновку, що перспективи подальших досліджень доцільно пов'язувати насамперед з розробкою аналітичних інструментів, здатних працювати з неповними та алгоритмічно спотвореними даними.

Ключові слова: політична участь, цифрова політична участь, онлайн політична участь, цифровий активізм, алгоритмічне управління, слактивізм, гібридна політична мобілізація, епістемологічні виклики, концептуальна варіативність.

Digital Political Participation: Conceptual and Epistemological Problems of Research

Abstract. The article examines conceptual and epistemological problems in the study of digital political participation in modern political science. The author analyzes terminological variability in the definition of digital political participation, identifying the main contradictions between the concepts of "political" and "civic" participation,

as well as semantic differences between "participation" and "engagement". The study focuses on non-institutional forms of digital political activity, in particular digital activism, slacktivism, clicktivism, political memes, and other practices. Attention is also paid to hybrid political mobilization, which combines online and offline forms of participation.

The author identifies key technological factors that create epistemological challenges for the study of digital political participation: the diversity of digital platform operating mechanisms, algorithmic control of content visibility and recommendations, and the problem of distinguishing authentic human activity from bot activity and artificially generated content. These technological features complicate the development of universal classifications and accurate measurement of the level of digital political participation, creating risks of both overestimating and underestimating participation rates.

The results of the study demonstrate that the absence of a generally accepted conceptual framework limits the analytical potential of empirical research and hinders the formation of a comprehensive understanding of modern democratic processes. The author concludes that further research should focus primarily on the development of analytical tools capable of working with incomplete and algorithmically distorted data.

Keywords: political participation, digital political participation, online political participation, digital activism, algorithmic governance, slacktivism, hybrid political mobilization, epistemological challenges, conceptual variability.

Постановка проблеми. У XXI столітті політична участь набуває нових форм, детермінованих розвитком цифрових технологій та мережових комунікацій. Нові можливості для політичної взаємодії між громадянами та владою, створені цифровими технологіями, зробили можливим перехід від циклічної електоральної участі до постійного залучення населення у політичне життя. Водночас класичні підходи, що пояснювали участь громадян через вибори, партійну діяльність або громадські організації, виявляються недостатніми для опису цифрової реальності, де взаємодія часто відбувається у віртуальних середовищах, а її результати мають реальні соціально-політичні наслідки.

Разом із відкриттям нових можливостей для демократизації цифрова політична участь породжує низку концептуальних і методологічних проблем. Зокрема, відсутність єдиного визначення поняття "цифрова політична участь" ускладнює вироблення чітких критеріїв її вимірювання; виникає питання про співвідношення "символічної" активності (лайки, репости, хештеги) та "реальної" політичної дії; спостерігається брак єдиних стандартів для збору та інтерпретації даних у цифровому середовищі. Проблема ускладнюється тим, що поряд із понятійно-смісловою дискусією (див. [Ruess et al., 2021]) активно проводяться глибші теоретичні та емпіричні дослідження. У цих роботах автори часто переходять безпосередньо до аналізу предмета, не пояснюючи змісту, який вони вкладають у понятійно-категоріальний апарат, яким оперують у дослідженні. Це створює ризик, що через існуючу дефініційну варіативність початковий зміст, укладений науковцем у поняття, може бути спотворений інтерпретацією читача.

Окремого значення у проблематиці набуває епістемологічний аспект, зумовлений технологічними чинниками: алгоритмічна упередженість, неповна репрезентативність цифрових вибірок, домінування великих платформ у формуванні політичного дискурсу ставлять під сумнів традиційні підходи до аналізу політичної участі. Ці технологічні чинники не лише ускладнюють емпіричне дослідження явища поняття цифрової політичної участі, але й безпосередньо впливають на його трактування дослідниками через можливість кардинальних змін форм та механізмів участі залежно від технологічних рішень конкретних приватних цифрових платформ.

Отже, проблема концептуальної варіативності та епістемологічних викликів у сфері цифрової політичної участі є актуальною і методологічно важливою та потребує систематичного теоретичного аналізу. У зв'язку з цим пропонується дослідження, у якому буде ідентифіковано ключові концептуальні суперечності у визначенні цифрової політичної участі різними дослідниками, а також зроблено спробу окреслити межі та можливості пізнання цифрових форм участі. Результати такого дослідження можуть стати підґрунтям для глибшого розуміння природи цифрової політичної участі і сприятимуть кращому розумінню ризиків та перспектив для функціонування сучасної демократії, зокрема в українському контексті, де цифровізація державного управління (наприклад, через платформу "Дія") радикально змінює відносини громадян і держави.

Методологія. Дослідження ґрунтується на поєднанні системного та критично-епістемологічного підходів, а також використовує концептуальний аналіз, ретроспективний аналіз та кейс-стаді.

За допомогою системного підходу здійснено аналіз цифрової політичної участі як елементу політичної системи, що взаємодіє з інституціями влади, медіа, громадянським суспільством. Критична теорія та цифрова епістемологія дає можливість розглянути те, як технологічні чинники (алгоритми соцмереж, *Big Data* тощо) впливають на саму можливість пізнання політичних процесів. Для вивчення еволюції категорій у науковому дискурсі використано ретроспективний аналіз. Порівняння термінологічних варіантів на рівні розгляду сполучуваних лексем здійснено засобами концептуального аналізу. Аналіз окремих подій виконано за допомогою кейс-стаді.

Аналіз останніх досліджень. Цифрова політична участь досліджується у працях Я. Теохаріса та Я. ван Дета, які аналізували концептуальні трансформації політичної участі та її типології, зокрема цифрово-мережеву участь як окрему форму політичної активності [Theocharis & van Deth, 2015]. У іншому дослідженні Я. Теохаріс та Я. ван Дет пропонують класифікацію сучасних форм участі [Theocharis & Van Deth, 2016]. Науковець Дж. Денніс досліджував цифровий мікроактивізм і показав, що такі дії, як підписання електронних петицій або вподобання у соціальних мережах, слід розглядати як частину континууму політичної участі [Dennis, 2019]. К. Рюсс, К. Гоффманн, Ш. Булієнн та К. Хегер вивчали еволюцію концепту онлайн-політичної участі, відзначаючи суттєвий розрив між формальним визначенням явища і його практичним вимірюванням

у кількісних дослідженнях [Ruess et al., 2021]. Натомість Дж. Тіман-Колліпост досліджувала потенціал Інтернету для створення нових і гнучких форм політичної участі [Tiemann-Kollipost, 2020].

Окремо слід зазначити дві ґрунтовні зарубіжні праці. Йдеться про дослідження "The Oxford Handbook of Political Participation", що пропонує комплексний і актуальний огляд політичної участі у всіх її формах, охоплюючи різні дисциплінарні та методологічні підходи. Інша монографія "(Mis) Understanding Political Participation" досліджує складність цифрової політичної участі і її залежність від контексту, аналізуючи конкретні приклади як цифрові медіа впливають на щоденні практики залучення та протесту.

В Україні за останні роки різні аспекти політичної участі досліджувалися низкою науковців. Концептуальні засади цього феномену знайшли відображення у працях, присвячених як теоретичному осмисленню, так і практичним аспектам його втілення. Зокрема, історично-еволюційні трансформації категорії "політична участь" від античних часів до сучасності дослідив О. Скороход [Скороход, 2025], тоді як зміну підходів до розуміння цього поняття від середини ХХ століття до сьогодні розглянула А. Бучинська [Бучинська, 2022]. Теоретико-правовий дискурс політичної участі як форми реалізації політичних прав, її зміст та функції розкрито у дослідженні О. Косілової [Косілова, 2021].

Практичні виміри політичної участі представлені у роботах, що висвітлюють її вплив на демократичні процеси та громадську активність. Так, Ю. Шайгородський проаналізував політичну та громадську участі громадян як чинник формування громадської думки і моделей поведінки [Шайгородський, 2023], а О. Третяк вивчав, як різні форми політичної участі визначають можливості для демократичних перетворень [Третяк, 2021]. Неконвенційним формам політичної участі приділила увагу Г. Зеленько, досліджуючи політичний протест зими 2013-2014 років в Україні та його наслідки [Зеленько, 2014].

Вітчизняні дослідники також приділяли увагу цифровій трансформації політичної участі. В. Крижанівська ідентифікувала загрози і перспективи цифровізації політичної участі, зокрема електронну демократію та електронне врядування [Крижанівська, 2021]. Комплексний аналіз впливу Інтернету, зокрема на політичну участь, представлено у праці Н. Бойко, у якій авторка розкрила зміни традиційних форм політичної участі в цифрову епоху та проаналізувала нові можливості електронної демократії [Бойко, 2020]. Європейський контекст діджиталізації політичної участі детально розглянуто у працях Н. Ротар, яка дослідила застосування діджиталізації у сфері політичної участі громадян ЄС для оптимізації демократичних процесів та подолання дефіциту демократії [Ротар, 2022].

Водночас цифрова політична участь через призму актуальної класифікаційно-епістемологічної проблематики та її неінституційний аспект серед українських науковців залишаються малодослідженими. Це підтверджує

актуальність обраної теми і обґрунтовує необхідність опори передусім на праці зарубіжних дослідників.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є формування систематизованого уявлення про концептуальні та епістемологічні проблеми у дослідженні цифрової політичної участі.

Задля досягнення мети автором було виокремлено такі дослідницькі завдання:

1. Проаналізувати існуючі у науковому дискурсі концептуальні суперечності у визначенні цифрової політичної участі;

2. Ідентифікувати технологічні чинники, що створюють епістемологічні обмеження для аналізу та класифікації цифрової політичної участі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової літератури свідчить про термінологічну варіативність у сфері цифрової політичної участі. Для визначення такої участі дослідники послуговуються різними поняттями, зокрема "digital political participation", "online civic engagement", "digital civic participation", "online political engagement" тощо. Зазначені терміни часто перетинаються за змістом, однак у своїй семантиці можуть передбачати різні акценти.

Цей феномен відображає не лише новизну предмета дослідження, але й різні способи його осмислення, що є характерним явищем для соціальних наук. Якщо "online" та "digital" здебільшого використовуються як взаємозамінні (хоча семантично перше акцентує на формі участі, друге – на природі інструменту участі), то в інших випадках ситуація відрізняється. Деякі дослідники наголошують на характері активності ("political" vs "civic"). Інші – на ступені залученості громадян ("participation" vs "engagement"). Кожен з цих термінів привносить власну перспективу для аналізу і визначення цифрової політичної участі.

Основна проблема полягає у відсутності чіткого розмежування між "political" та "civic participation". Одне з найвпливовіших визначень "політичної участі" запропонували С. Верба, К. Шольцман і Г. Бреді, що трактували "політичну участь" як "діяльність, що має на меті або приводить до впливу на дії уряду – безпосередньо через участь у формуванні чи реалізації державної політики або опосередковано шляхом впливу на відбір осіб, які цю політику визначають" [Verba et al., 1995]. Основа цього визначення залишається актуальною і для сучасної політичної науки, хоча в науковій спільноті існує певний консенсус щодо доцільності розширення поняття "цифрова політична участь" неелекторальними формами, які справляють опосередкований вплив на ухвалення політичних рішень і часто можуть бути більш ефективними, ніж електоральні форми участі [Бучинська, 2022]. Однак чіткі межі цих форм залишаються предметом наукових дискусій.

Натомість у випадку "громадської залученості" ситуація значно менш однозначна. Поняття "громадська залученість", введене в науковий обіг Р. Патнемом (1993), з самого початку було доволі абстрактним і не мало чітких

концептуальних меж. Як відзначали Р. Адлер і Дж. Гоггін, сам Р. Патнем у своїх працях уникав давати чітке визначення цьому терміну [Adler & Goggin, 2005].

Це спонукало інших дослідників до пошуку більш вимірюваних визначень. К. Зукін, С. Кітер, М. Андоліна, К. Дженкінс та М. Карпіні відмічали відсутність чітких та однозначних меж між "громадською" та "політичною залученістю". Дослідники пропонували таке визначення "громадської залученості": "організована добровільна діяльність, спрямована на розв'язання проблем і допомогу іншим. Вона охоплює широкий спектр дій, що здійснюються індивідуально або спільно з іншими задля досягнення змін" [Zukin et al., 2006]. З цього визначення випливає, що для авторів явище "громадської залученості" не має безпосереднього відношення до "політичної участі", адже "допомога іншим" може бути і на побутовому рівні. У такому разі "громадська залученість" набуває політичних ознак лише у випадках, коли для досягнення суспільного блага використовуються політичні засоби.

Більш критично аналізував поняття Б. Бергер, стверджуючи, що "громадська залученість" означає настільки багато всього одночасно, що через це не означає нічого. Він називав "громадську залученість" "поняттям, яке можна відправити на звалище". Натомість, з метою збереження аналітичної точності, пропонував використовувати такі категорії, як "політична", "соціальна" та "моральна залученість". Щодо "політичної залученості", вчений визначав її як "увагу до політичних процесів і справ та участь у них" [Berger, 2009]. Таке трактування "політичної залученості", як поєднання уваги та участі, дозволяє відділити пасивне споживання інформації від власне політичної участі.

Дослідники Й. Екман та Е. Амно відзначали, що категорія "громадської залученості" занадто широка, тоді як категорія "політичної участі" навпаки – занадто вузька. Автори погоджувались із Б. Бергером, що з моменту свого виникнення, формулювання "громадська залученість" здебільшого застосовувалося як універсальний термін, який охоплює надто широкий спектр активностей – від участі у виборах до благодійності, що призводить до концептуальної ерозії поняття. Цей підхід має перевагу в комплексності, але створює методологічні труднощі для емпіричних досліджень. Дослідники також запропонували поділ політичної участі на маніфестну (формальна участь, активізм) та латентну. До останньої вони відносять когнітивні та емоційні форми залученості, зокрема особисту зацікавленість у політиці, увагу до суспільно-політичних питань [Ekman & Amnå, 2012]. Погоджуємося з Й. Екман та Е. Амно у твердженні, що соціальна залученість може передувати громадянській активності та політичній участі. Водночас, запропонована науковцями типологія залишає відкритим питання, де саме проходить межа між латентною політичною участю та особистим інтересом, який ніколи не переходить у дію.

М. Барретт та Я. Брантон-Сміт визначали "громадську залученість" як таку що "...включає низку різних форм, зокрема: стеження за новинами в медіа (газети, журнали, телебачення, радіо, інтернет), наявність політичних або громадянських знань чи переконань, розуміння політичних або громадянських

цінностей, а також наявність думок і ставлень щодо політичних чи громадянських питань" [Barrett & Brunton-Smith, 2014]. Вони також відокремлювали "громадську участь" від "громадської залученості", зазначаючи, що вона "...передбачає різноманітні види активностей, зокрема спільну роботу над розв'язанням проблем громади, членство в громадських організаціях, участь у зібраннях з актуальних питань, волонтерство, пожертви на благодійність тощо" [Barrett & Brunton-Smith, 2014]. Підкреслимо, що якщо Б. Бергер вважав увагу до політичних процесів частиною "політичної залученості", то М. Барретт і Я. Брантон-Сміт відносять таку увагу саме до "громадської залученості".

Спробу внести аналітичну чіткість та відокремити політичну участь від громадської зробив Я. ван Дет. Дослідник запропонував систему з семи послідовних правил, призначених для чіткого визначення, чи є певна дія формою політичної участі, і якщо є, то до якого з чотирьох типів вона належить. До першого типу (Political Participation–I) увійшли дії, притаманні згаданому раніше традиційному визначенню "політичної участі", які характеризуються конвенційністю та інституційністю. Другий тип (Political Participation–II) охоплює неконвенційні, неінституційні форми дій, що мають на меті вплив на політичний процес, часто пов'язані з активністю акцій протесту та викликом домінантним політичним елітам. Третій тип (Political Participation–III) стосується "громадської участі", яка насамперед орієнтована на розв'язання суспільних або локальних проблем без прямої політичної цілі, зокрема волонтерства та соціальної активності в громаді. Нарешті, четвертий тип (Political Participation–IV) базується на мотиваційному підході і включає експресивні та індивідуалізовані форми політичної участі, що відображають політику особистих дій, як-от політичний консюмеризм (політична акція через усвідомлену споживчу поведінку), бойкоти чи публічні акти протесту [van Deth, 2014].

Незважаючи на системність запропонованої класифікації, підхід Я. ван Дета не став остаточною крапкою у науковій дискусії. У новому дослідженні "Civic engagement" (2022), що увійшої до збірника "The Oxford Handbook of Political Participation", Й. Екман та Е. Амно знову констатували ту саму відсутність усталеного спільного розуміння "громадської участі", зазначаючи, що навіть у сучасних дослідженнях визначення "громадської залученості" часто охоплюють деякі види політичної активності, наприклад участь у демонстраціях чи підписання петицій [Ekman & Amnå, 2022].

Проведений нами аналіз показує, що складність розмежування громадського та політичного відображає іманентну особливість соціальної реальності: ці два виміри тісно взаємопов'язані. Працюючи з літературою, важливо приділяти особливу увагу контексту. Навіть говорячи про політичне, дослідники нерідко можуть використовувати термін "civic" навіть до дій з явним політичним підтекстом виключно тому, що політична складова не входить у фокус їхнього дослідження.

Ще одним важливим аспектом є семантична різниця між "залучення" ("engagement") та "участь" ("participation"). Дж. Стефенс з UNC School of

Government у публікації на сайті установи підсумував свою спонтанну дискусію з колегами щодо відмінностей між цими поняттями. Розглядаючи термін "залучення" можна виокремити такі особливості, які випливають із його семантики: 1) супроводжується емоційною залученістю з боку учасника, почуттям причетності та відповідальності; 2) вплив учасника на результат є вагомим; 3) пов'язане із довгостроковою взаємодією; 4) увага, спричинена особистою зацікавленістю у результаті [Stephens, 2019; Berger, 2009].

Натомість "участь" ("participation") характеризується 1) обмеженим впливом; 2) короткостроковістю; 3) епізодичністю; 4) не обов'язково супроводжується емоційною чи ідентифікаційною залученістю, може виконуватися "для галочки", без відчуття себе частиною справи [Stephens, 2019].

Отже, "залучення" - це форма якісної, усвідомленої, довгострокової або постійної участі у соціально-політичному житті. І хоча не всі науковці бачать "залучення" та "участь" як два різні явища, розрізнення цих понять має практичне значення для розробки ефективних механізмів демократичної участі. Розуміння різниці між поверховою участю та глибоким залученням дозволяє органам влади краще планувати свої ініціативи, орієнтуючись не лише на кількісні показники участі, але й на якість взаємодії з громадянами. Це є особливо актуальним в умовах, коли формальна участь може створювати ілюзію демократичності без реального впливу громадян на прийняття рішень.

Серед термінологічної варіативності на окрему згадку заслуговує термін "електронна участь" ("e-participation"), що широко застосовується в контексті розвитку електронної демократії (*e-democracy*) як важлива її складова. Так, наприклад, концепція розвитку електронної демократії в Україні (2017) визначає електронну участь як "забезпечення права участі громадян і представників громадянського суспільства за їх власною ініціативою у розвитку самоврядування, формуванні та реалізації державної політики, її моніторингу та оцінці, у процесах прийняття рішень, що передбачає двосторонню електронну взаємодію суб'єктів владних повноважень і громадянського суспільства із застосуванням відповідних інформаційно-комунікаційних технологій та кібернетичного простору за прозорими процедурами" [Про схвалення..., 2020]. Хоча "електронна участь" дещо схожа у своєму визначенні на "онлайн" чи "цифрову політичну участь", на відміну від аналітичних концепцій, що досліджують трансформації політичної участі в цифрову епоху, цей термін – технічне поняття, пов'язане з інтеграцією інформаційно-комунікаційних технологій в управлінські процеси. Цей термін охоплює лише інституційні форми політичної участі і використовується переважно у нормативних державних документах, звітах міжнародних організацій тощо.

Окрім розмаїття визначень явища цифрової політичної участі, існують і виклики стосовно того, що саме можна вважати цифровою політичною участю. Цифрове середовище, у якому поширення інформації відбувається буквально зі швидкістю світла, здатне посилювати голоси громадян, допомагає їм знаходити однодумців, об'єднуватися та комунікувати, що сприяє розквіту цифрового

активізму. Оскільки політиці властиво реагувати на узгоджені колективні інтереси, цифрове середовище, значно скоротивши шлях від індивідуальної ініціативи до колективної підтримки, здатне сприяти швидкій політизації громадських ініціатив, узгоджуючи та озвучуючи спільні інтереси певної групи громадян. Закономірно виникає запитання: чи можна цифровий активізм розглядати як повноцінну форму неінституційної політичної участі?

Це питання є частиною ширшої дилеми, що, у підсумку, зводиться до питання про якість (ступінь прямого впливу на політичний процес) політичної участі. Політичну участь можна розглядати не лише як інституційно та нормативно врегульовану, а ширше – включаючи неінституційні, неформальні та протестні форми взаємодії з політичною системою, часто через альтернативні канали.

Практичний вплив інституційних цифрових форм участі на політичні процеси переважно не викликає сумнівів. Це пов'язано з тим, що йдеться про нормативно врегульовані процедури, розроблені з конкретною метою залучення громадян до прийняття політичних рішень (за винятком випадків, коли такі процедури виконують формально-декоративну функцію у системі демократії). Тому основний інтерес науковців-теоретиків зосереджується саме на неінституційних формах участі та здатності такої участі реально впливати на політичні процеси й формувати політичну культуру громадян.

Досліджуючи неінституційні форми онлайн участі, Я. Теохаріс та Я. ван Дет підкреслювали суттєву неоднорідність онлайн-форм політичної участі, які кардинально відрізняються як за спектром можливостей, що вони відкривають перед користувачами, так і за рівнем технологічної складності, необхідної для їх функціонування. Автори називають таке об'єднання різних форм політичної участі під загальною категорією "онлайн-участь" спрощенням. Я. Теохаріс та Я. ван Дет зазначали широке різноманіття таких практик: від активних форм залучення, включаючи підписання електронних петицій, участь у цифрових голосуваннях та організацію акцій протесту через соціальні мережі, до більш пасивних проявів політичної активності, таких як фінансова підтримка політичних кампаній, пошук релевантної політичної інформації та публікація матеріалів з політичним змістом в інтернет-просторі [Theocharis & van Deth, 2015]. У іншому дослідженні Я. Теохаріс та Я. ван Дет розширили цей перелік, відзначивши і такі форми цифрової політичної активності, як поширення інформаційних матеріалів, коментування актуальних подій та мотивування інших користувачів соціальних мереж до політичної участі [Theocharis & van Deth, 2016].

Аналізуючи роль політичних інтернет-мемів у американських президентських виборах 2016 року, Е. Рос та Д. Ріверс продемонстрували, що політичні інтернет-меми трансформувалися із суто гумористичних реакцій у потужний інструмент політичного впливу, здатні демонструвати та поширювати політичні погляди та консолідувати однодумців. Їхня лаконічність, візуальна експресивність та вірусна природа поширення здатні перетворювати громадян

на активних творців політичного контенту, а не лише бути його споживачами [Ross & Rivers, 2017].

Низка науковців погоджуються, що навіть пасивні форми онлайн-участі (явище, відоме як слактивізм) можуть слугувати першим кроком, спонукаючи громадян до початкового залучення в політичні процеси, і можуть стати основою для розвитку більш дієвих форм громадсько-політичної активності (як онлайн, так і офлайн) у подальшому.

Один із представників цього підходу, Дж. Денніс, зазначав, що серед критиків слактивізму прийнято вважати, що такі незначні онлайн-практики заміщають реальну політичну участь. Науковець у своєму дослідженні показує, що насправді ці форми участі часто доповнюють одна одну, а процес залучення громадян починається саме із пасивного споживання новин та невеликих актів самовираження [Dennis, 2019]. У свою чергу, дослідниці Дж. Ерл та К. Кенські для характеристики цього явища віддавали перевагу терміну "блискавичний активізм" ("flash activism"), аргументуючи це тим, що "слактивізм" має зневажливий відтінок і не відображає справжнього потенціалу впливу досліджуваного явища. Насправді ж, "блискавичний активізм" "становить нову модель впливу, яку можна уявити як раптову повінь, що дестабілізує та руйнує системи влади через шоки уваги та обурення" [Earl & Kenski, 2022].

Натомість Дж. Тіман-Колліпост звертала увагу на те, що соціальні платформи іноді розробляють інтерфейс, який стимулює кліктивізм – форму політичної активності, що зводиться до простих дій: натискання кнопок уподобань, блокувань і поширень. Тобто деякі соціальні мережі своїм дизайном можуть підштовхувати користувачів до поверхових форм політичної залученості, замість більш змістовних практик, таких як коментування, що потребує глибшого розуміння питання [Tiemann-Kollipost, 2020]. Прихована небезпека кліктивізму полягає в тому, що він може створювати ілюзію артикуляції своєї політичної позиції, водночас справжній вплив таких дій на політичні процеси залишається незначним.

Для будь-якого дослідника бажання виміряти певне явище, перевести його у цифровий формат є природним. Якщо ми припускаємо, що кліктивізм - це теж форма цифрової політичної участі, то, здавалось би, виміряти його просто, оскільки маємо готові дані для аналізу. Так, кількісні дані вподобань та поширень політичного контенту користувачем можуть викликати у дослідника відчуття, що він убачає в цих даних певні тенденції. Однак це відчуття може бути хибним. Не кожен взаємодію з політичним контентом у стрічці шляхом його вподобання чи поширення можна справді вважати участю. Цей акт взаємодії міг відбутися випадково, символічно або ж без глибинної внутрішньої підтримки змісту. Внаслідок накопичення багатьох таких окремих актів отримуємо кількість за повної відсутності якості. Тоді аналіз поверхових взаємодій, у кращому разі, справедливо дасть поверховий результат. Це порушує питання про те, чи можна встановити чіткі критерії для визначення "справжності" політичної дії в цифровому середовищі. Не маючи чіткої відповіді на це питання, будь-яка

спроба кількісної оцінки цифрової політичної участі буде змушена або включати потенційно безглузді дії (ризикуючи завищити рівень участі), або виключати дії, що можуть мати реальне, але неочевидне політичне значення (ризикуючи його занизити).

Неоднозначною є ситуація із радикальними проявами цифрового активізму, наприклад, хактивізмом. З одного боку, його можна розглядати як форму політичної участі – політичний протест, підкріплений хакерськими засобами. У репресивних авторитарних режимах це може бути чи не єдиним дієвим засобом опору, що дозволяє "донести" політичний меседж без особистої загрози для активіста. З іншого боку, хактивізм перетинає межу правових норм та часто порушує законодавство, що ускладнює сприйняття його саме як форми політичної участі, а не як акт саботажу. У демократичних режимах з налагодженими та дієвими каналами інституційної політичної участі таке явище є маргінальним.

Спираючись на проведений аналіз, вважаємо, що цифровий активізм здебільшого можна розглядати як прояв неінституційної громадсько-політичної участі, що характеризується неформальністю, горизонтальністю, автономністю від політичної системи та високою динамікою. І хоча визначення його меж серед науковців різняться [Kaun & Uldam, 2017], існує широкий спектр практик, що зазвичай належать до цифрового активізму, не всі з яких можна однозначно трактувати як політичну участь, оскільки їм часто бракує усвідомленості та інтенціональності.

Також постає питання про співвідношення онлайн- та офлайн-форм політичної участі. Щодо цього К. Рюсс та ін. зазначали, що велика кількість дослідників у своїх визначеннях сутності онлайн політичної участі спиралися на застарілі підходи (1970–1980-ті рр.), часто не враховуючи специфіку цифрових платформ, тоді як на практиці у вимірюваннях політичної участі фактично визнається унікальність та відмінність онлайн-участі від традиційних офлайн-форм [Ruess et al., 2021]. Я. Теохаріс, Ш. Булієнн, К. Коц-Міхальська та Б. Бімбер, наголошували, що традиційне протиставлення онлайн- і офлайн-участі ігнорує суттєві зміни в цифрових медіа останніх років. Так, деякі онлайн-форми справді лише віддзеркалюють свої офлайн-аналогі. Проте соцмережі також породжують нові, колективні й більш активні види політичної участі, які потребують окремої теоретичної класифікації та осмислення [Theocharis et al., 2023]. Дж. Ерл та К. Кенські наголошували, що дослідження політичної участі мають обов'язково враховувати гібридну природу сучасних медіасистем [Earl & Kenski, 2022].

Можемо стверджувати, що онлайн- та офлайн-форми політичної участі хоч і мають онтологічно різну природу, але обидві є цінними для демократії. Пасивна онлайн-участь, як було відзначено нами раніше, часто слугує відправним пунктом для політичного залучення громадян і може вилитися у активні форми участі. В свою чергу, активна онлайн-участь, набираючи суспільної підтримки, здатна безпосередньо впливати на політичні рішення, створюючи

умови для гібридної політичної мобілізації, яка у своїй основі поєднує онлайн- та офлайн-дії громадян. Отже, під гібридною політичною мобілізацією ми розуміємо явище взаємодоповнювального поєднання онлайн- та офлайн-форм політичної участі громадян, спрямованого на досягнення конкретного політичного результату.

Показовим прикладом такої гібридної політичної мобілізації є події навколо законопроекту №12414 щодо обмеження незалежності НАБУ і САП у липні 2025 року. Одразу після ухвалення законопроекту Верховною Радою України соціальними мережами (*Telegram, Facebook* тощо) поширилися заклики громадських активістів до мирних вуличних протестів. Уже ввечері у Києві на мітингу зібралося близько двох тисяч громадян. Акції протесту відбулися також у Львові, Дніпрі, Рівному, Тернополі та Одесі [*В Україні другий день...*, 2025]. Протести тривали і в подальші дні, крім того, громадяни активно обговорювали події у соціальних мережах, створювали та поширювали інтернет-меми на цю тему [*Щоб не плакати...*, 2025]. Зрештою, під тиском громадськості та міжнародних партнерів, Президент України ініціював новий законопроект, що скасовував положення законопроекту №12414 стосовно процесуального підпорядкування НАБУ і САП Генеральному прокурору [*Зеленський подумав і погодив...*, 2025].

Цей кейс демонструє ефективність гібридної політичної мобілізації, де онлайн-простір забезпечив швидке поширення інформації та координацію дій активістів, тоді як офлайн-активність створила необхідний суспільний тиск для досягнення політичного результату. Водночас саме цей взаємодоповнювальний характер онлайн- та офлайн-форм участі виразно ілюструє актуальні теоретичні складнощі. Початкова онлайн-активність потребує чіткого визначення – чи це окрема форма участі, чи виключно інструмент організації офлайн-протестів. Створення та поширення політичних мемів також вимагає оцінки як повноцінної форми політичної дії, враховуючи їхній мобілізаційний ефект та здатність утримати увагу громадськості на проблемі. Цей випадок демонструє, що сучасна політична мобілізація не вписується у традиційну дихотомію онлайн- / офлайн-участі, натомість вимагає принципово нових підходів до класифікації, які б врахували її гібридність.

Окрім концептуальних труднощів, з якими стикається дослідження цифрової політичної участі, можна виділити низку технологічних чинників. Ці чинники ставлять під сумнів можливість розробки вичерпних класифікацій цифрової політичної участі чи усталення вже існуючих найближчим часом. Також вони створюють виклики епістемологічного порядку, ставлячи під сумнів саме розуміння того, що становить політичну участь.

По-перше, серед таких чинників варто відзначити різні форми взаємодії з суспільством, до яких заохочують окремі соціальні мережі, а також швидкість їхньої еволюції та зміни ролі у суспільному житті. Соціальні мережі часто розглядають лише як інструмент реалізації неінституціональної цифрової

політичної участі, причому всі платформи у цьому контексті видаються такими, що виконують цю функцію однаково. Проте різні платформи передбачають продукування користувачами контенту у різному форматі через унікальні обмеження. Наприклад, *TikTok* сприяє створенню коротких вірусних відео, тоді як *X* (колишній *Twitter*) завдяки обмеженню довжини текстового вводу підтримує стислі, але палкі текстові дебати та масове поширення новин.

Оскільки однакові політичні меседжі набувають різних форм залежно від платформи, це ускладнює розробку класифікаційних систем цифрової політичної участі. Класифікація може бути або платформо-агностичною, тобто універсальною, або враховувати унікальні можливості кожної окремої соціальної мережі. Політичний меседж у форматі *TikTok*-відео та той самий меседж у *X*-пості відрізняються не лише за формою подачі, але й за аудиторією (за віком, ідеологічно), механізмами поширення та потенціалом впливу. Це зумовлює вибір між розглядом таких випадків як однієї форми участі (за змістом) або як різних форм (за механізмами функціонування).

Динамічність цифрових платформ створює додаткові виклики. Платформи постійно змінюють алгоритми, додають нові функції, з'являються або зникають з ринку. Через це будь-яка класифікація, сформована сьогодні, може швидко втратити актуальність. Отже, наука опиняється перед вибором між створенням гнучких, але менш точних категорій і розробленням детальних, проте схильних до швидкого старіння класифікацій.

По-друге, не менш проблематичним для класифікації є вплив алгоритмів рекомендацій. Алгоритми соціальних мереж та пошукових систем давно стали невидимими та впливовими акторами політичного процесу. Саме вони визначають, яку інформацію бачить кожен користувач, формуючи персоналізовані інформаційні бульбашки на основі індивідуальних уподобань. Це призводить до того, що громадяни отримують переважно ту інформацію, яка підтверджує їхні існуючі переконання. Алгоритми також можуть маніпулювати емоційними реакціями громадян, підкидаючи їм контент, що викликає сильні емоції, оскільки такий контент статистично генерує більше взаємодій. Особливо проблематичним є те, що через це алгоритмічна логіка часто сприяє поширенню дезінформації.

Водночас алгоритми соціальних мереж не лише визначають, який контент буде рекомендовано, а й встановлюють межі його видимості – явище, відоме як тіньовий бан. Є достатня кількість конкретних кейсів, що слугують вагомими аргументами на користь того, що подібні практики у соціальних платформах справді присутні [*Після підриву Каховської...*, 2023; *Як писати в соцмережах...* 2023; *Забанив Facebook...*, 2022]. У таких випадках платформа знижує охоплення або повністю виключає публікації (зокрема, на політичні теми) окремих користувачів зі стрічок інших, часто без відома самих авторів, а самих авторів стає неможливо знайти через пошук. Отже, дії користувача у соцмережі хоч формально і відбуваються, але фактично позбавлені суспільного ефекту,

оскільки вони не досягають аудиторії та не спричиняють жодної громадської дискусії.

Проблема посилюється тим, що ці алгоритми є пропрієтарними, тобто детальні принципи їх роботи компаніями публічно не розголошуються. Понад те, попри конкретні випадки, М. Цукерберг, генеральний директор компанії *Meta*, яка володіє *Facebook* та *Instagram*, спростовував існування практики тіньового бану у *Facebook*, посилаючись на помилки в програмному забезпеченні [Tabahrity, 2022]. Як зазначала Л. Саволайнен, подібні форми алгоритмічного управління часто не мають чітких пояснень, тому користувачі змушені інтерпретувати їх інтуїтивно або через "алгоритмічний фольклор" – суб'єктивні знання та переконання, що передаються горизонтально від користувача до користувача, що лише посилює відчуття фрустрації та непрозорості цифрового середовища [Savolainen, 2022].

Алгоритмічне управління видимістю контенту створює серйозну епістемологічну проблему для дослідників цифрової політичної участі. Якщо частина політично активних дій громадян штучно приховується від інших користувачів, то постає питання: чи повинні дослідники враховувати лише емпірично видимі прояви участі, чи також і ті, що існують, але залишаються невидимими через технологічні обмеження? Це створює дилему між фактичною участю (те, що реально відбулося) та ефективною участю (те, що мало суспільний вплив), що, своєю чергою, актуалізує питання про те, що ми розуміємо під участю. Чи це дії, що мають вимірюваний реальний вплив (участь як акт), чи достатньо простого висловлення своєї думки (участь як експресія)? Якщо розглядати політичну участь як експресію, то чи обов'язково думку мають почути інші, щоб це вважалось участю? Іншими словами, таке алгоритмічне приховування публікацій здатне змінювати сутнісний характер політичної дії. Внаслідок штучних обмежень дія, виконана з конкретною політичною ціллю, може перетворитися з повноцінної форми участі на ізольований акт, який ніяк не взаємодіє із суспільством, навіть якщо сам громадянин буде переконаний у своїй причетності до політичного процесу.

Оскільки перевірити існування таких практик через безпосередній аналіз алгоритмів, наприклад *Facebook*, неможливо, ми не можемо однозначно стверджувати про їх наявність чи відсутність. Залишається лише мати це на увазі під час аналізу функціонування соціальних платформ, адже такі технологічні обмеження можуть штучно занижувати реальний рівень політичної участі. Дії, що формально відповідають критеріям залучення, фактично залишаються емпірично непоміченими через алгоритмічне зниження їх видимості. Це призводить до викривлення аналітичної картини, ускладнює вимірювання реальної участі та може формувати хибні уявлення про справжній ступінь громадської активності в цифровому середовищі.

По-третє, ускладнюють ситуацію також і генеративні моделі штучного інтелекту та ботоферми. Емоційно забарвлені коментарі, створені за допомогою текстових генеративних моделей штучного інтелекту та масово поширені у

соцмережах через автоматизовані бот-акаунти, імітують автентичні думки реальних користувачів. Цей контент часто має яскраво виражену емоційну тональність, що робить їх особливо переконливими для аудиторії. Мета таких кампаній полягає в цілеспрямованому маніпулюванні громадською думкою через створення штучного консенсусу або конфлікту навколо певних політичних питань. Найбільш помітним це явище стало в мережі *Telegram*, де відносна анонімність та слабші механізми модерації створюють сприятливе середовище для діяльності ботоферм.

Ключовий виклик для теоретичної класифікації полягає в тому, що якість фейкового контенту постійно зростає, тоді як можливості його розпізнавання залишаються обмеженими. Це означає, що будь-яка система класифікації форм цифрової політичної участі має враховувати принципову неможливість достовірного розрізнення між автентичною людською активністю в соцмережах та її технологічною імітацією. На відміну від проблеми алгоритмічного приховування контенту, бот-активність створює протилежний ризик – штучне завищення емпіричного рівня політичної участі. Крім того, така бот-активність нерідко спотворює справжню картину суспільних настроїв або ж спричиняє зміщення суспільної уваги у бік соціально-політичних тем, які не обов'язково відповідають пріоритетам реального громадського запиту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Однією з центральних змістовних проблем у дослідженні цифрової політичної участі є відсутність спільного розуміння того, яку участь слід вважати «політичною», а яку – «громадською». Ця дискусія розпочалася ще до масового повсякденного використання громадянами інформаційно-комунікаційних технологій, а з його повсюдним поширенням чітко розмежувати ці форми участі стало ще складніше. Це спричинено тим, що вплив різних онлайн-активностей на політичні процеси є неоднаковим і не завжди очевидним. Для визначення політичної участі дослідники застосовують різні підходи. Традиційно вузькі визначення політичної участі зосереджені на активному та усвідомленому впливі на політичні процеси, тоді як більш широкі концепції також охоплюють деякі форми громадської активності. Низка науковців зазначали, що навіть слактивізм, який прийнято вважати вторинним, не варто виключати з дискурсу. Адже за певних умов такі дії можуть мати значний мобілізаційний ефект і призводити до більш активних форм політичної участі. Прикладом такого ефекту є гібридна політична мобілізація, яка починається із суспільного розголосу проблеми в онлайн-середовищі і переходить в офлайн-активність, зокрема у протести. Окрім цього, варто відзначити й менш значущі семантичні відмінності між поняттями "цифрова" та "онлайн" участь, а також між "участю" та "залученням", які активно використовуються в науковому дискурсі.

Окрім проблеми визначення цифрової політичної участі в межах наукового дискурсу, не менш важливим аспектом нашого дослідження є спроба осмислення деяких технологічних чинників *in vivo*. Технологічні явища, як-от бот-активність, штучно згенерований контент та алгоритмічне

приховування контенту, створюють епістемологічні виклики, ускладнюючи можливість точного аналізу й вимірювання цифрової політичної участі. Через це дослідники неінституційних форм цифрової політичної участі змушені балансувати між ризиком завищення та заниження показників участі, не маючи надійних інструментів для достовірного відокремлення автентичних політичних дій громадян від технологічних симуляцій або не маючи повних даних для аналізу через їх можливе алгоритмічне приховування. Крім того, проблема алгоритмічного управління актуалізує питання про те, що саме потрібно вважати "політичною участю" онлайн: дію чи експресію (або ж і те, і інше). Водночас динамічність цифрових платформ та кардинально різні механізми їх функціонування ускладнюють розробку стабільних класифікацій форм цифрової політичної участі. На нашу думку, перспективи подальших досліджень цифрової політичної участі доцільно пов'язувати передусім не стільки з пошуком певного "ідеального" визначення, скільки з розробкою аналітичних інструментів та методів, здатних працювати зі штучними, неповними, поверхневими та алгоритмічно спотвореними даними.

Бібліографічні посилання

- Бойко, Н. (2020). *Інтернет як соціальний ресурс демократизації сучасного українського суспільства*. Інститут соціології НАН України. <https://isnasu.org.ua/assets/files/books/soc-ps/monografiyabojkonl-internet.pdf>
- Бучинська, А. (2022). Категорія "політична участь" у західному політологічному дискурсі: Еволюція та сучасний стан. *Політичні дослідження*, 2(4), 26–41. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2022-2-2>
- В Україні другий день тривали протести проти закону, який нівелює незалежність НАБУ та САП*. (2025, Липень 24). Суспільне Новини. <https://suspilne.media/1074001-v-ukraini-drugij-den-protestiv-proti-zakonu-akij-nivelue-nezaleznist-nabu-ta-sap/>
- Забанив Facebook: Як Гороховський, Корогодський, Дубілет та Черняк протестують проти модерзації соцмережі*. (2022, Липень 29). Forbes.ua. <https://forbes.ua/innovations/vash-akaunt-obmezheniy-za-porushennya-norm-spilnoti-za-shcho-facebook-banit-ukrainskikh-pidpriemstiv-29072022-7424>
- Зеленський подумав і погодив новий законопроект про НАБУ і САП - BBC News Україна*. (2025, Липень 23). BBC News Україна. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/syvjd1q9n97o>
- Зеленько, Г. І. (2014). Політичний протест зими 2013–2014 років в Україні: Зміст, форми, наслідки. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 2(70), 34–55. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/zelenko_politychnyi.pdf
- Косілова, О. І. (2021). Політична участь як форма реалізації політичних прав: Теоретико-правовий дискурс. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*, 2(50), 127–133. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.2\(50\).242896](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.2(50).242896)
- Крижанівська, В. (2021). Цифровізація політичної участі: Загрози та перспективи. *Науково-теоретичний альманах "Грані"*, 24(9), 82–90. <https://doi.org/10.15421/172193>

- Після підриву Каховської дамби Twitter відправляє у "тіньовий бан" українських культурних діячів. (2023, Червень 8). Сусільне Культура. <https://suspilne.media/culture/500875-twitter-vidpravlae-u-tinovij-ban-ukrainskih-kulturnih-diaciv/>
- Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України No. 797-р (2020) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p#Text>
- Ротар, Н. (2022). Діджиталізація політичної участі громадян Європейського Союзу як інструмент подолання дефіциту демократії. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, (45), 163–175. <https://doi.org/10.31861/mhpi2022.45.163-175>
- Скорород, О. П. (2025). Еволюція моделей політичної участі: Від класичних концепцій до цифрової епохи Е-демократії. *Політичне життя*, (2), 33–41. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.2.4>
- Третяк, О. А. (2021). Демократична громадськість та інституалізація публічної сфери: Детермінанти політичної участі. *Регіональні студії*, (25), 53–56. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/68891>
- Шайгородський, Ю. Ж. (2023). Політична участь як чинник формування громадської думки та поведінкових моделей громадян. У *Політична система України: Конституційна модель та політичні практики* (с. 400–445). Київ: ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737096/1/Політична%20участь...поведінкових%20моделей.pdf>
- Щоб не плакати, ми сміялися: Мемі про НАБУ, Зеленського та скандальний закон №12414. (2025, Липень 23). Українська правда. Життя. <https://life.pravda.com.ua/society/ukrajinci-roblyat-memi-pro-skandalniy-zakon-nabu-i-zelenskogo-309379/>
- Як писати в соцмережах про війну і не потрапити в бан. (2023, Серпень 1). Українська правда. <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/08/1/7413730/>
- Adler, R. P., & Goggin, J. (2005). What do we mean by "civic engagement"? *Journal of Transformative Education*, 3(3), 236–253. <https://doi.org/10.1177/1541344605276792>
- Barrett, M., & Brunton-Smith, I. (2014). Political and civic engagement and participation: Towards an integrative perspective. *Journal of Civil Society*, 10(1), 5–28. <https://doi.org/10.1080/17448689.2013.871911>
- Berger, B. (2009). Political theory, political science and the end of civic engagement. *Perspectives on Politics*, 7(2), 335–350. <https://doi.org/10.1017/s153759270909080x>
- Dennis, J. (2019). *Beyond slacktivism*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-00844-4>
- Earl, J., & Kenski, K. (2022). Online political participation. In *The Oxford Handbook of Political Participation* (p. 435–450). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198861126.013.26>
- Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs*, 22(3). <https://doi.org/10.2478/s13374-012-0024-1>
- Ekman, J., & Amnå, E. (2022). Civic engagement. In *The Oxford Handbook of Political Participation* (p. 381–395). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198861126.013.23>
- Kaun, A., & Uldam, J. (2017). Digital activism: After the hype. *New Media & Society*, 20(6), 2099–2106. <https://doi.org/10.1177/1461444817731924>

- Ross, A. S., & Rivers, D. J. (2017). Internet memes as polyvocal political participation. In *The Presidency and Social Media* (p. 285–308). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315112824-15>
- Ruess, C., Hoffmann, C. P., Boulianne, S., & Heger, K. (2021). Online political participation: The evolution of a concept. *Information, Communication & Society*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/1369118x.2021.2013919>
- Savolainen, L. (2022). The shadow banning controversy: Perceived governance and algorithmic folklore. *Media, Culture & Society*, 44(6), 1091–1109. <https://doi.org/10.1177/01634437221077174>
- Stephens, J. (2019, November 6). Participation vs. engagement – here is the difference -community engagement learning exchange. *A UNC School of Government Blog*. <https://cele.sog.unc.edu/participation-vs-engagement-here-is-the-difference/>
- Tabahriti, S. (2022, August 28). Mark Zuckerberg says there is no "shadow banning" on Facebook but admits there are "millions of mistakes". *Business Insider*. <https://www.businessinsider.com/mark-zuckerberg-no-shadow-ban-facebook-but-mistakes-are-made-2022-8#:~:text=Mark%20Zuckerberg%20said%20Facebook%20did,of%20broader%20policy%20that%20applies.>
- Theocharis, Y., & van Deth, J. W. (2015). The curious case of digitally networked participation conceptualizing and measuring digitally enabled political participation. *Annual Meeting of the American Political Science Association at San Francisco, USA*, 1–28. Retrieved from *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2657082>
- Theocharis, Y., & van Deth, J. W. (2016). The continuous expansion of citizen participation: A new taxonomy. *European Political Science Review*, 10(1), 139–163. <https://doi.org/10.1017/s1755773916000230>
- Theocharis, Y., Boulianne, S., Koc-Michalska, K., & Bimber, B. (2023). Platform affordances and political participation: How social media reshape political engagement. *West European Politics*, 46(4), 788–811. <https://doi.org/10.1080/01402382.2022.2087410>
- Tiemann-Kollipost, J. (2020). *Political participation in the digital age: An ethnographic comparison between iceland and germany*. Bielefeld: Transcript Verlag. <https://doi.org/10.14361/9783839448885>
- Van Deth, J. W. (2014). A conceptual map of political participation. *Acta Politica*, 49(3), 349–367. <https://doi.org/10.1057/ap.2014.6>
- Verba, S., Schlozman, K., & Brady, H. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press.
- Zukin, C., Keeter, S., Andolina, M., Jenkins, K., & Carpini, M. X. D. (2006). *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen*. Oxford University Press.

References

- Adler, R. P., & Goggin, J. (2005). What do we mean by "civic engagement"? *Journal of Transformative Education*, 3(3), 236–253. <https://doi.org/10.1177/1541344605276792>
- Barrett, M., & Brunton-Smith, I. (2014). Political and civic engagement and participation: Towards an integrative perspective. *Journal of Civil Society*, 10(1), 5–28. <https://doi.org/10.1080/17448689.2013.871911>

- Berger, B. (2009). Political theory, political science and the end of civic engagement. *Perspectives on Politics*, 7(2), 335–350. <https://doi.org/10.1017/s153759270909080x>
- Boiko, N. (2020). *Internet yak sotsialnyi resurs demokratyzatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva* [The internet as a social resource for democratization of contemporary Ukrainian society]. Instytut sotsiologii NAN Ukrainy. <https://isnasu.org.ua/assets/files/books/soc-ps/monografiyabojkonl-internet.pdf> [in Ukrainian].
- Buchynska, A. (2022). Katehoriia "politychna uchast" u zakhidnomu politolohichnomu dyskursi: Evoliutsiia ta suchasnyi stan [The category of "political participation" in Western political science discourse: Evolution and contemporary state]. *Politychni doslidzhennia*, 2(4), 26–41. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2022-2-2> [in Ukrainian].
- Dennis, J. (2019). *Beyond slacktivism*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-00844-4>
- Earl, J., & Kenski, K. (2022). Online political participation. In *The Oxford Handbook of Political Participation* (p. 435–450). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198861126.013.26>
- Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs*, 22(3). <https://doi.org/10.2478/s13374-012-0024-1>
- Ekman, J., & Amnå, E. (2022). Civic engagement. In *The Oxford Handbook of Political Participation* (p. 381–395). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198861126.013.23>
- lak pysaty v sotsmerezkhakh pro viinu i ne potrapyty v ban* [How to write about war on social media and not get banned]. (2023, Serpen 1). Ukrainska pravda. <https://www.prawda.com.ua/columns/2023/08/1/7413730/> [in Ukrainian].
- Kaun, A., & Uldam, J. (2017). Digital activism: After the hype. *New Media & Society*, 20(6), 2099–2106. <https://doi.org/10.1177/1461444817731924>
- Kosilova, O. I. (2021). Politychna uchast yak forma realizatsii politychnykh prav: Teoretyko-pravovyi dyskurs [Political participation as a form of realization of political rights: Theoretical and legal discourse]. *Visnyk NTUU "KPI" Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*, 2(50), 127–133. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.2\(50\).242896](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.2(50).242896) [in Ukrainian].
- Kryzhanivska, V. (2021). Tsyfrovizatsiia politychnoi uchasti: Zahrozy ta perspektyvy [Digitalization of political participation: Threats and prospects]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh "Hrani"*, 24(9), 82–90. <https://doi.org/10.15421/172193> [in Ukrainian].
- Pislia pidryvu Kakhovskoi damby Twitter vidpravliaie u "tinovyi ban" ukrainskykh kulturnykh diiachiv* [After the Kakhovka dam explosion, Twitter sends Ukrainian cultural figures into "shadow ban"]. (2023, Cherven 8). Suspilne Kultura. <https://suspilne.media/culture/500875-twitter-vidpravlae-u-tinovij-ban-ukrainskih-kulturnih-diaciv/> [in Ukrainian].
- Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoi demokracji v Ukraini ta planu zakhodiv shchodo yii realizatsii [On approval of the Concept for the development of electronic democracy in Ukraine and the action plan for its implementation], Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy No. 797-r (2020) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p#Text> [in Ukrainian].

- Ross, A. S., & Rivers, D. J. (2017). Internet memes as polyvocal political participation. In *The Presidency and Social Media* (p. 285–308). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315112824-15>
- Rotar, N. (2022). Didzhytalizatsiia politychnoi uchasti hromadian Yevropeiskoho Soiuzu yak instrument podolannya defitsytu demokratii [Digitalization of political participation of European Union citizens as an instrument for overcoming the democracy deficit]. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu*, (45), 163–175. <https://doi.org/10.31861/mhpi2022.45.163-175> [in Ukrainian].
- Ruess, C., Hoffmann, C. P., Boulianne, S., & Heger, K. (2021). Online political participation: The evolution of a concept. *Information, Communication & Society*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/1369118x.2021.2013919>
- Savolainen, L. (2022). The shadow banning controversy: Perceived governance and algorithmic folklore. *Media, Culture & Society*, 44(6), 1091–1109. <https://doi.org/10.1177/01634437221077174>
- Shaihorodskiy, Yu. Zh. (2023). Politychna uchast yak chynnyk formuvannia hromadskoi dumky ta povedinkovykh modelei hromadian [Political participation as a factor in shaping public opinion and behavioral models of citizens]. In *Politychna systema Ukrainy: Konstytutsiina model ta politychni praktyky* (p. 400–445). Kyiv: IPIEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737096/1/Політична%20участь...поведінкових%20моделей.pdf> [in Ukrainian].
- Shchob ne plakat, my smiialysia: Memy pro NABUbu, Zelenskoho ta skandalnyi zakon №12414* [To keep from crying, we laughed: Memes about NABUbu, Zelensky and the scandalous law №12414]. (2025, Lypen 23). *Ukrainska pravda. Zhyttia*. <https://life.ppravda.com.ua/society/ukrajinci-roblyat-memi-pro-skandalniy-zakon-nabu-i-zelenskogo-309379/> [in Ukrainian].
- Skorokhod, O. P. (2025). Evoliutsiia modelei politychnoi uchasti: Vid klasychnykh kontseptsii do tsyvrovoi epokhy E-demokratii [Evolution of political participation models: From classical concepts to the digital era of e-democracy]. *Politychne zhyttia*, (2), 33–41. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.2.4> [in Ukrainian].
- Stephens, J. (2019, November 6). Participation vs. engagement – here is the difference -community engagement learning exchange. *A UNC School of Government Blog*. <https://cele.sog.unc.edu/participation-vs-engagement-here-is-the-difference/>
- Tabahrity, S. (2022, August 28). Mark Zuckerberg says there is no "shadow banning" on Facebook but admits there are "millions of mistakes". *Business Insider*. <https://www.businessinsider.com/mark-zuckerberg-no-shadow-ban-facebook-but-mistakes-are-made-2022-8#:~:text=Mark%20Zuckerberg%20said%20Facebook%20did,of%20broader%20policy%20that%20applies.>
- Theocharis, Y., & van Deth, J. W. (2015). The curious case of digitally networked participation conceptualizing and measuring digitally enabled political participation. *Annual Meeting of the American Political Science Association at San Francisco, USA*, 1–28. Retrieved from *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2657082>
- Theocharis, Y., & van Deth, J. W. (2016). The continuous expansion of citizen participation: A new taxonomy. *European Political Science Review*, 10(1), 139–163. <https://doi.org/10.1017/s1755773916000230>

- Theocharis, Y., Boulianne, S., Koc-Michalska, K., & Bimber, B. (2023). Platform affordances and political participation: How social media reshape political engagement. *West European Politics*, 46(4), 788–811. <https://doi.org/10.1080/01402382.2022.2087410>
- Tiemann-Kollipost, J. (2020). *Political participation in the digital age: An ethnographic comparison between iceland and germany*. Bielefeld: Transcript Verlag. <https://doi.org/10.14361/9783839448885>
- Tretiak, O. A. (2021). Demokratychna hromadskist ta instytualizatsiia publichnoi sfery: Determinanty politychnoi uchasti [Democratic civil society and institutionalization of the public sphere: Determinants of political participation]. *Rehionalni studii*, (25), 53–56. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/68891> [in Ukrainian].
- V Ukraini druhyi den tryvaly protesty proty zakonu, yakyi niveliuie nezalezhnist NABU ta SAP* [In Ukraine, protests against the law that undermines the independence of NABU and SAP continued for the second day]. (2025, Lypen 24). Suspilne Novyny. <https://suspilne.media/1074001-v-ukraini-drugij-den-protestiv-proti-zakonu-akij-nivelue-nezalezhnist-nabu-ta-sap/> [in Ukrainian].
- Van Deth, J. W. (2014). A conceptual map of political participation. *Acta Politica*, 49(3), 349–367. <https://doi.org/10.1057/ap.2014.6>
- Verba, S., Schlozman, K., & Brady, H. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press.
- Zabanyv Facebook: Yak Horokhovskiy, Korohodskiy, Dubilet ta Cherniak protestuiut proty moderatsii sotsmerezhi* [Banned by Facebook: How Horokhovsky, Korohodsky, Dubilet and Cherniak are protesting against social media moderation]. (2022, Lypen 29). Forbes.ua. <https://forbes.ua/innovations/vash-akaunt-obmezheniy-za-porushennya-norm-spilnoti-za-shcho-facebook-banit-ukrainskikh-pidpriemtsiv-29072022-7424> [in Ukrainian].
- Zelenko, G. I. (2014). Politychnyi protest zymy 2013-2014 rokiv v Ukraini: Zmist, formy, naslidky [Political protest of winter 20132014 in Ukraine: Content, forms, consequences]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, 2(70), 34–55. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/zelenko_politychnyi.pdf [in Ukrainian].
- Zelenskyi podumav i pohodyv novyi zakonoproiekt pro NABU i SAP* [Zelensky thought it over and agreed to a new bill on NABU and SAP]. (2025, Lypen 23). BBC News Ukraina. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cyvjd1q9n97o> [in Ukrainian].
- Zukin, C., Keeter, S., Andolina, M., Jenkins, K., & Carpini, M. X. D. (2006). *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen*. Oxford University Press.